

УДК: 343.139

СУДОВО-СЛІДЧІ ДІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ У СУДІ

Маланчук Петро Михайлович,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судочинства ННІ права,
Сумський державний університет

Непийха Ростислав Олександрович,
студент III курсу ННІ права,
Сумський державний університет

Гладун Владислав Валентинович,
студент III курсу ННІ права,
Сумський державний університет

Стаття присвячена аналізу судовим і слідчим діям, які використовуються у кримінальному провадженні для розкриття справи. У статті проводиться системний аналіз норм, що регламентують процесуальний порядок провадження слідчих та судових дій. Згідно українського кримінального процесуального законодавства варто наголосити, що дефініції «судово-слідчі дії» немає. На основі аналізу спеціальної юридичної літератури, яка закріплює положення, що стосуються судових і слідчих дій аналізується сутність судово-слідчих дій. Проводиться у роботі аналіз дефініцій «судові дії» та «слідчі дії», досліджено їх основні, суттєві ознаки, які притаманні тільки судовим і слідчим діям. За допомогою ознак, які притаманні судовим і слідчим діям дані слідчі дії можна відрізнити від слідчих дій, які проводяться при розгляді кримінальних справ. Досліджено розмежувальні ознаки даних понять, і проаналізовано порядок їх співвідношення. Розкрито їх значення у судовому розгляді справи, а також їх вплив на повноту та всебічність розгляду кримінальної справи. На основі дослідження понять та ознак слідчих та судових дій як засобів формування доказів у кримінальному провадженні проведено порядок їх співвідношення з іншими процесуальними діями. Розглядаючи ознаки слідчих та судових дій наводяться аргументи, що їх варто розглядати окремо, як самостійні дії у кримінальному провадженні. Проаналізовано позиції вчених-процесуалістів і криміналістів стосовно ролі судової та слідчої дії. Адже серед науковців до цього часу не визначено чіткої теоретичної концепції стосовно зазначених дій, які проводяться у кримінальній справі, одні ототожнюють ці процесуальні дії, інші вважають, що вони мають різне значення, і по-різному застосовуються у кримінальному провадженні.

Уточняється у статті те, що слідчі дії та судові дії під час збирання, отримання, дослідження та перевірки у кримінальному провадженні є тотожними, але мають суттєві відмінності, і у цьому випадку відстоюється думка, що термін «судова дія» як вид доказів має достатньо підстав для самостійного існування.

Ключові слова : «судово-слідчі дії», система судово-слідчих дій, засоби доказування, судовий розгляд, кримінальна справа, загальні умови судового розгляду.

Malanchuk P. M., Nerypa R. O., Hladun Vl. V. Judicial and Investigative Actions as the Method of Criminal Case Trial. This article analyzes the judicial and investigative actions used in criminal proceedings for disclosure of the case. The article analyzes the system of rules governing procedural order of investigative and judicial actions. Under Ukrainian criminal procedural law should be emphasized that the definition of «forensic investigative actions» no. Based on the analysis of special legal literature that establishes provisions concerning judicial investigation and analysis of the nature of forensic investigation. Held in the analysis of the definitions of «legal action» and «investigative actions», investigated their basic, essential features that are unique to the judicial and investigative actions. With features inherent in judicial and investigative actions of investigative actions data can be distinguished from the investigation, conducted in criminal cases. Dividing investigated characteristics of these concepts, and analyze the order of their relationship. Reveals their importance in the trial, and their impact on the completeness and comprehensiveness of the criminal proceedings. Based on the research concepts and features investigative and judicial proceedings as a means of evidence in criminal proceedings carried out the order of their relation to other proceedings. Considering the features of investigative and judicial proceedings argues that they should be considered separately, as a separate action in the criminal proceedings. Analyzed positions protsesualistiv scientists and criminologists about the role of the judicial and investigative action. Because of scientists has not defined a clear theoretical concept regarding these actions, which are held in a criminal case, one identified these proceedings, while others believe that they have a different meaning in different ways are used in criminal proceedings. Utochnyayetsya in the article that the investigation and judicial action in the collection, receipt, investigation and verification in criminal proceedings are identical, but have significant differences, and in this case, advocated the view that the term «judicial action» as a kind of proof is sufficient grounds for independent existence.

Keywords : forensic investigative actions, system of forensic investigation, means of proof, the trial, the criminal case, the general conditions of the trial.

Постановка наукової проблеми. У теорії кримінального процесу досить актуальним є питання, яке пов'язане з проведенням судових дій, які направлені на встановлення судом обставин кримінальної справи з метою забезпечення винесення законного і справедливого вироку. Порівняно із слідчими діями, що реалізуються в ході досудового розслідування, проблеми судових дій, які мають не менш важливе значення, а можливо і більше, дослідженні недостатньо. Очевидно такий дисбаланс по суті близьких між собою процедур, які направлені на встановлення обставин кримінальної справи є наслідком радянської доктрини, яка довгий час існувала у нашому законодавстві. Ефективність судової діяльності у вирішенні поставлених завдань перед судовим провадженням завдань в значній мірі залежить від повноважень суду і наданих йому засобів, до яких відносяться судові та слідчі дії.

Проблемам, пов'язаним зі слідчими та судовими діями, а також їх практичною реалізацією, приділялася значна увага в працях українських та російських вчених, таких як В. Арсенєва, О. Баєва, П. Біленчука, Р. Белкіна, О. Васильєва, І. Герасимова, С. Голунського, Г. Горського, В. Дорохова, Н. Жогіна, В. Зажицького, З. Зінатулліна, Н. Клименка, З. Ковриги, І. Когутича, Л. Кокорева, А. Ларіна, В. Лисиченка, І. Лузгіна, П. Лупинської, Г. Міньковського, М. Полякова, А. Ратинова, А. Соловійова, М. Строговича, А. Трусова, Ф. Фаткулліна, Г. Хімічева, С. Шейфера, Н. Якубовича та інші. Однак дослідження розглядуваного питання було здійснено в більшості стосовно слідчих дій, у такому випадку постає актуальність більш глибокого та повного аналізу судових дій, в порівнянні із слідчими, які є важливими у порядку кримінального провадження.

Мета статті – проаналізувати підходи науковців щодо сутності судових та слідчих дій, як засобу розгляду кримінальних справ у суді. Дослідити їх сутнісні ознаки, провести їх співвідношення.

Виклад основного матеріалу. Для зміцнення правових основ держави під час формування та розвитку правової держави, забезпечення у такій державі прав і свобод людини, відповідальності держави перед громадянами і громадян перед суспільством нерозривно пов'язані з обов'язковим дотриманням законності, підвищення рівня боротьби зі злочинністю. Судово-правова реформа, яка запроваджена в Україні має а привести судову систему, а також всі галузі права відповідно до Конституції України, а також і ті соціально-економічні зміни, які мають місце в суспільстві. Напрями, за якими здійснюються ці реформи, найрізноманітніші. Одним з них є вдосконалення кримінального процесуального законодавства, наслідком такої реформи є нового КПК України, у якому максимально конкретно реалізовані усі конституційні норми, враховані новітні досягнення юридичної науки і практики судових і правоохоронних органів [2, с. 3].

Кримінальний процес – це врегульована нормами права діяльність органів досудового розслідування, прокурора і суду з метою розслідування та розгляду кримінальних справ, при здійсненні яких реалізуються правовідносини учасників кримінального провадження (які є зацікавленими у розгляді справи так і не зацікавленими в результаті справи).

У теорії кримінального процесу серед вчених ведуться дискусії стосовно того, як правильно назвати процесуальні дії, які проводяться у суді – судовими чи слідчими. Існують точки зору, в яких ототожнюється поняття «слідчих дій» і «судових дій», а поділ їх лише в тому, що одні дії проводяться в ході досудової стадії, а інші – в стадії судового розгляду.

Ю. В. Кореневський вважає, що «в досудових стадіях процесу ці дії називаються «слідчими» не тому, що проводяться слідчим, а тому, що вони є складовою частиною розслідування. У цьому сенсі нічого не змінюється і в судовому розгляді, де названі дії здійснюються в рамках судового слідства» [6, с. 140].

С. А. Шейфер зазначає, що «всі пізнавальні дії, здійснювані в судовому розгляді, слід називати «слідчими» [10, с. 11].

Е. В. Полуянова вважає, що термін «судова дія» не зовсім точно відображає істинну справу і немає необхідності розділяти поняття «слідча

дія» і «судова дія», а потрібно використовувати узагальнюючий термін «слідчі дії», оскільки судове слідство має ту ж спрямованість, тільки суб'єктом збирання, одержання, дослідження, формування та перевірки доказів виступають сторони та суд [8; 5, с. 165].

Отже, наведеного можна побачити, що серед вчених немає одностайної думки стосовно цих понять, одні ототожнюють такі дії, інші вважають що це різні дії, які проводяться на різних стадіях у кримінальному провадженні. І на основі цього варто навести поняття «слідчі дії» та «судові дії». У криміналістиці та кримінальному процесі поняття «слідчі дії» трактуються у широкому та вузькому розумінні.

Слідчі дії у широкому значенні – це усі дії, які провадить слідчий, виконуючи вимоги кримінально-процесуального закону. За такого підходу ставиться знак рівності між слідчими і процесуальними діями. Слідчі дії у вузькому значенні – це кримінально-процесуальні дії, які виконують для встановлення, фіксації і перевірки доказів. Слідчі дії являють собою спосіб реалізації норм кримінального процесуального права [4, с. 353].

Судові дії – це процесуальні дії, пов'язані із здійсненням повноважень суду у кримінальному провадженні, які реалізуються у судовому засіданні судом (суддею) або іншими учасниками кримінального провадження під організаційним супроводом суду (судді) у порядку передбаченому кримінальним процесуальним законодавством [1, с. 411].

Судові дії – це передбачені законом процесуальні дії щодо отримання, перевірки, дослідження, оцінки і використання судом доказів, поданих сторонами кримінального провадження [11, с. 221].

Слідчі дії характеризуються певними рисами, до яких відносять :

1. Слідчі дії є одним з видів процесуальних дій. Ю. М. Грошевий та О. В. Капліна відносять слідчі дії до процесуальних дій, спрямованих на отримання доказової інформації [3, с. 145]. А. В. Молдован та С.М. Мельник визначають слідчі дії як частину процесуальних дій [7, с. 159]. Таким чином, однією з важливих ознак слідчих дій є притаманний їм статус процесуальних дій.

2. Результат слідчої дії у будь-якому разі є доказом у кримінальній справі.

3. Слідчі дії здійснюються в рамках порушеної конкретної кримінальної справи, що передбачає вищу відповідальність (оскільки планується розгляд справи судом) і вищі вимоги до проведення процесуальних дій (зокрема, слідчих).

4. Слідчим діям притаманний вищий рівень регламентації та формалізованості. Невід'ємною та необхідною рисою слідчих дій є їх супроводження необхідним документуванням.

5. Для слідчих дій передбачено вищий рівень надійності та законності їх проведення. А. А. Квачевський вважає, що «...діяльність слідчого вимагає уваги і обережності, його розпорядження повинні спиратися на тверді підстави, на безпомилкові висновки, що впливають з обставин справи і тому не можуть бути поспішними» [12].

Вчені виділяють проміжне та кінцеве завдання слідчих дій. Проміжне завдання можна сформулювати як виявлення, збір і закріплення доказів у конкретній кримінальній справі. Кінцевим завданням є забезпечення (шляхом підготовки доказової бази) реалізації завдань кримінального провадження. На основі даних завдань можна сформулювати мету досудового розслідування. На нашу думку, кінцева мета досудового розслідування – встановлення істини в конкретній кримінальній справі. Проміжною метою досудового розслідування є виявлення, збір і закріплення доказів у конкретній кримінальній справі.

Отже, природа слідчих дій полягає у спрямованості на збір і фіксацію даних, які буде пред'явлено суду в якості доказів у конкретній кримінальній справі, й передбачає підвищені вимоги до джерел таких даних і порядку їх отримання. Тому щодо слідчих дій діє принцип пріоритету дотримання процедури [9, с. 66].

Видами слідчих дій у кримінальному провадженні: допит, впізнання, обшук, виїмка, огляд, ексгумація трупа, слідчий експеримент, освідування, експертиза [7, с. 160].

Стосовно судових дій, то варто сказати, те що вони є похідними від слідчих дій. Адже судовому розгляду передують досудове розслідування, на якому проводяться певні слідчі дії. І відповідно до цього, такі слідчі дії, як допит, одночасний допит, пред'явлення для впізнання, дослідження (огляд) речових доказів, документів, огляд на місці є подібними за метою та порядком проведення, тактичними прийомами та засобами. Але у суді можуть бути проведені не всі дії, що належать до слідчих. Не передбачено у КПК України проведення під час судового розгляду пред'явлення для впізнання трупа; обшуку; огляду трупа, слідчого експерименту; освідування особи. Хоча під час судового розгляду можуть бути проведені такі процесуальні дії, здійснення яких у досудовому провадженні не передбачено (перехресний допит, допит із використанням технічних засобів з

іншого приміщення та створенням акустичних перешкод) [11, с. 225].

Судові дії характеризуються наступними ознаками:

- судові дії проводяться в присутності і з участю учасників процесу з обох сторін кримінального провадження, що в свою чергу означає сповіщення учасникам процесу про місце і час судового засідання;

- судові засідання передбачає заслуховування думок присутніх учасників кримінального провадження: їх порядок, законність, обґрунтованість, а також активна участь в провадженні;

- результати судових дій закріплюються процесуальним документом, і відповідно до цього документу чий права і законні інтереси зачіпалися судовим розглядом, не залежно від їх участі в судовому засіданні, мають право ознайомитися, а також оскаржити цей документ;

- судові засідання передбачає певну процедуру кримінального провадження [1, с. 410].

Між цими діями є певна різниця, але присутні і відмінності. Співвідносяться зазначені судові дії і слідчі дії лише в тому, що в ході судового розгляду судом можуть бути проведені дії по збору доказів, аналогічні слідчим діям. Разом із зазначеним між їх співвідношенням існує специфіка проведення цих дій судом. Пов'язана вона з реалізацією прав і функцій учасників процесу в судовому розгляді. Також проведення слідчих дій і проведення судових дій відрізняються між собою суб'єктами, що їх здійснюють. Судові дії, на відміну від слідчих дій, можуть бути здійснені одним суб'єктом кримінального судочинства – судом, слідчі дії ні. Крім того, їх відмінність полягає і в тому, що слідчі дії здійснюються в досудових стадіях кримінального судочинства, а судові дії – лише в судовому розгляді. Здійснення слідчих дій і судових дій регламентується різними нормами кримінального процесуального закону. Відрізняється провадження зазначених судових дій зі збору та формування доказів від провадження слідчих дій порядком прийняття рішення про необхідність їх здійснення, а також і авторства ініціативи їх проведення. У стадії судового розгляду про проведенні судової дії рішення приймає суд за власною ініціативою або ініціативою сторін кримінального процесу. При цьому обов'язковою умовою прийняття такого рішення в змагальному процесі є вислуховування думок сторін. Рішення про проведення слідчої дії бере слідчий, прокурор відповідно до їх повноважень. Як правило, ініціатива їх

проведення виходить від зазначених суб'єктів [5, с. 163-167].

У пошуку універсальної дефініції, що об'єднує кримінально-процесуальну діяльність по розслідуванню та розгляду кримінальних справ, варто звертати увагу на те, що по-перше, пізнавальні можливості суб'єкта, що здійснює провадження у кримінальній справі, і по-друге, забезпечення гарантій захисту прав і законних інтересів особи, у відносинах якої здійснюється ця діяльність. Слідчі і судові дії можна об'єднати у єдине поняття «процесуальні дії (діяльність)» адже воно охоплює дії, що здійснюється протягом всього кримінального провадження, не залежно від стадії процесу.

Висновки. З вищевикладеного можна дійти висновку, що у кримінальному провадженні не варто об'єднувати в одне поняття «судово-слідчі дії», аналогом може бути «процесуальні дії». Мета цих дій проявляється у досудовому розслідуванні процесом формування (виявлення, фіксація й засвідчення) доказів, а для стадії

судового розгляду – це дослідження (перевірка й оцінка) доказів, зібраних на досудових стадіях і наданих суду. Використання терміну «судово-слідчі дії» також не варто тому, що слідчі дії передують судовим, адже перед судовим розглядом справи проводиться досудове розслідування. Відповідно до закону суд збирає, перевіряє (досліджує) і оцінює докази, здійснюючи при цьому повноцінний процес доказування. В судовому слідстві проявляється активна роль суду, як суб'єкта доказування, його спрямованість на отримання доказів. Процесуальні дії суду, виходячи з мети збирання, (виявлення, фіксації) і перевірки доказів здійснюються за допомогою пошукових і пізнавальних дій, і їх з повною впевненістю можна назвати слідчими. Резюмуючи викладене, можна зробити висновок, що дослідження слідчих та судових дій, як способів збирання доказів у досудовому провадженні, безумовно, є надзвичайно важливим напрямом в науці кримінального процесуального права.

Використана література :

1. Александрова С. А. Понятие и система судебных действий в уголовном судопроизводстве Российской Федерации / С. А. Александрова // Вестник ВГУ. Серия. : Право. – 2009. – № 9. – С. 407-415.
2. Аленин Ю. П. Процессуальные особенности производства следственных действий. – К. : Центрально-Украинское издательство. – 2002. – 264 с.
3. Грошевий Ю. М. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна. – Х. : Право, 2011. – 540 с.
4. Когутич І. Судово-слідчі дії як засіб розгляду кримінальних справ у суді / І. Когутич // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2010. – Вип. 50. – С. 352-357.
5. Костюков А. В. Понятие «судебное действие» в уголовном судопроизводстве России / А. В. Костюков // Весник Удмуртского университета. – 2014. – Вип. 1. – С. 163-167.
6. Кореневский Ю. В. Криміналістика для судебного следствия. – М., 2002. – 650 с.
7. Молдован А. В. Кримінальний процес України [текст]: Навч. посіб. / А. В. Молдован, С. М. Мельник – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 368 с.
8. Полуянова Е. В. Производство следственных действий в стадии судебного разбирательства / Е. В. Полуянова // Рос. следователь. – 2007. – № 4.
9. Соломатін Є. В. Ознаки слідчих дій та оперативно-розшукових заходів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / Є. В. Соломатін. / Судова апеляція. – 2013. – № 3 – С.62-68
10. Шейфер С. А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. – М., 2004. – 512 с.
11. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підруч. / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін.]: за ред. В. Ю. Шепітька. – 5-те вид. переробл. та допов. – К. : Ін Юре, 2016. – 640 с.
12. Шумило М. Є. Оперативно-розшукові і слідчі дії: взаємозв'язок і розбіжність (гносеологічна права природа) / М. Є. Шумило // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України. – К., 2011.